

BIBLIO

Η διαρκής πάλη για την ισοελευθερία

Thomas Piketty «Μικρή ιστορία της ισότητας», μετάφραση: Άγγελος Μουταφίδης, εκδόσεις Πατάκη, 2023

Παρουσιάζοντας την εξέλιξη των ανισοτήτων μεταξύ των κοινωνικών τάξεων στη μακρά διάρκεια των ανθρώπινων κοινωνιών, ο γάλλος οικονομολόγος Τομά Πικετί, συγγραφέας του μνημειώδους έργου «Το Κεφάλαιο στον 21ο αιώνα», προτείνει μια νέα ματιά στην ιστορία της ισότητας, βασιζόμενος σε μια ισχυρή πεποίθηση: η πορεία προς την ισότητα είναι μια μάχη που έρχεται από μακριά και που ζητά να προεκταθεί στον 21ο αιώνα». Οι ανισότητες, όπως γράφει ο Πικετί, πρέπει να περιοριστούν, και το κοινωνικό κράτος να ενισχυθεί, γιατί αυτό επιτάσσει το συμφέρον της δημοκρατίας.

Ο Πικετί σημειώνει ότι, αν και η «μακροχρόνια τινίχ προς την ισότητα εμφανίζεται από τα τέλη του 18ου αιώνα, το πεδίο της δεν έχει περιοριστεί». Διαφορετικοί τύποι ανισότητας εξακολουθούν να εμφανίζονται σε σημαντικό βαθμό στα επίπεδα του νομικού στίτους, της ιδιοκτησίας, της ισχύος, του εισοδήματος, του φύλου, της καταγωγής κ.λπ. Πέρα από τις επαναστάσεις, τους πολέμους και τις εξεγέρσεις, «οι οικονομικές και χρηματοπιστωτικές κρίσεις λειτουργούν συχνά ως σημεία καμής, όπου αποκρυσταλλώνονται οι συσχετισμοί δύναμης». Ο γάλλος οικονομολόγος υπογραμμίζει ότι οι συσχετισμοί δύναμης δεν πρέπει ούτε να υποβαθμίζονται ούτε να υπερτιμώνται. Οι αγώνες διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην ιστορία της ισότητας, αλλά πρέπει να παίρνουμε εξίσου στα σοβαρά το ζήτημα των δικαίων θεσμών και της ισότιμης διαβούλευσης για το περιεχόμενό τους.

Η αργή αποσυγκέντρωση της δύναμης και της ιδιοκτησίας

Ο Πικετί γράφει ότι η εντυπωσιακή άνοδος του μέσου εισοδήματος σε σχέση με τον 18ο αιώνα εγείρει διαφορετικά ζητήματα ερμηνείας. Σε απόλυτες τιμές, το γεγονός ότι το μέσο εισόδημα έχει αυξηθεί σε παγκόσμιο επίπεδο θα πρέπει να θεωρηθεί ως θετική εξέλιξη. Όμως, η επιλογή των κοινωνικοοικονομικών δεικτών είναι ένα ζήτημα εξόχως πολιτικό: κανένας δείκτης δεν πρέπει να καθορίζεται και η φύση των δεικτών που επιλέγονται πρέπει να βρίσκεται στο επίκεντρο του διαλόγου. Σύμφωνα με τον Πικετί, η αποσυγκέντρωση της ιδιοκτησίας και της εξουσίας που αυτή εδαφολογεί υπήρξε πολύ πιο έντονη απ' ό,τι αφήνει να φανεί η αυστηρά χρηματοκεντρική οπτική. Μπορεί το φτωχότερο 50% του παγκόσμιου πληθυσμού να εξακολουθεί να είναι αναλογικά –καθώς το μερίδιό του στη συνολική ιδιοκτησία έχει ελάχιστα αυξηθεί από τον 19ο αιώνα–, αλλά δεν βρί-

σκειται αποκλειστικά στο έλεος των ιδιοκτητών, όπως συνέβαινε στο παρελθόν. Σε συνδυασμό με τις βαθιές μεταβολές του νομικού συστήματος, αυτοί οι ριζικοί θεσμικοί μετασχηματισμοί –οι οποίοι επιτεύχθηκαν χάρη σε έντονους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες– είναι αυτοί που πρωτίστως επέτρεψαν τη διόρθωση της ισότητας. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να είμαστε ικανοποιημένοι με τα σημερινά επίπεδα ανισότητας: το φτωχότερο 50% κατέχει μόλις το 5% του παγκόσμιου πλούτου. Γι' αυτό και θα πρέπει να βαδίσουμε πολύ αποφασιστικά στην κατεύθυνση του κοινωνικού κράτους και της προοδευτικής φορολόγησης.

Η δουλκοκτητική και αποικιακή κληρονομιά

Το δουλκοκτητικό σύστημα αποκτά τον 18ο και τον 19ο αιώνα πυρετώδη ένταση στο εσωτερικό του ατλαντικού χώρου (φυτείες στον Αμερικανικό Νότο, στις βρετανικές κτήσεις στην Καραϊβική και στις αντίστοιχες ισπανικές και πορτογαλικές στην Κεντρική και Νότια Αμερική). Παίζει κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη της βιομηχανίας και στην εξάπλωση του πρώτου παγκοσμιοποιημένου καπιταλιστικού δικτύου. Το βαμβάκι ήταν το πετρέλαιο του 19ου αιώνα. Ο Πικετί σημειώνει σχετικά με το ζήτημα των επανρθώσεων (για την εποχή της δουλείας): «Η άρνηση κάθε συζήτησης για την καταβολή αποζημιώσεων στα πρώην θύματα της δουλοκτησίας και της αποικιοκρατίας, τη στιγμή μάλιστα που βρίσκονται σε εξέλιξη διαδικασίες επανρθώσης σε άλλες, εξίσου παλιές περιπτώσεις λεηλασιών και αδικιών, δυσχεραίνει σημαντικά τη θέσπιση κανόνων οικουμηνικής δικαιοσύνης που τυχάνουν κοινής αποδοχής. [...] Είναι εντούτοις φανερό ότι οι οικονομικές επανρθώσεις δεν μπορούν να διευθετηθούν όλα τα προβλήματα. Για να αποκαταστήσουμε τις ζημιές του φουλετισμού και της αποικιοκρατίας, πρέπει επίσης, και κυρίως, να αλλάξουμε το οικονομικό μοντέλο σε συστημική βάση, αμβλύνοντας τις ανισότητες και εξασφαλίζοντας όσο το δυνατόν πιο ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση,

στην εργασία και στην ιδιοκτησία για όλες και για όλους, ανεξαρτήτως της καταγωγής του καθενός».

Εξοδος από τη νεοαποικιοκρατία

Το τέλος της αποικιοκρατίας αποτέλεσε μεν το σημείο εκκίνησης μιας εξισωτικής διαδικασίας, αλλά η λειτουργία της οικονομίας σε συνάρτηση με τον κόσμο παραμένει ιεραρχική και άνιση. Η τρέχουσα οικονομική οργάνωση, η οποία βασίζεται στην ανεξέλεγκτη κυκλοφορία του κεφαλαίου χωρίς καμία κοινωνική ή περιβαλλοντολογική στοχοθεσία, μοιάζει ενίοτε με είδος νεοαποικιοκρατίας προς όφελος των πλούσιων. Η υπέρβαση αυτού του μοντέλου ανάπτυξης προϋποθέτει τον μετασχηματισμό του εθνικού κράτους σε φεντεραλιστικό κοινωνικό κράτος, καθώς και στην εκ βάθρων αναθεώρηση των κανονισμών και των συνθηκών που διέπουν την παγκοσμιοποίηση. Το ζήτημα του ομοσπονδιακού κοινωνικού κράτους δεν αφορά μόνο την Ευρώπη, κάθε άλλο. «Η οικοδόμηση νέων μορφών δημοκρατικού φεντεραλισμού προσανατολισμένου σε ρητούς και επαληθεύσιμους κοινωνικούς στόχους, συνιστά πρόκληση σε παγκόσμιο επίπεδο. Για παράδειγμα, οι χώρες της Δυτικής Αφρικής βρίσκονται σε συζητήσεις για το πώς θα επαναπροσδιορίσουν το κοινό νομοματικό τους σύστημα και θα απαλλαγούν οριστικά από την αποικιακή ηγεμονία». Η συζήτηση θα μπορούσε να επεκταθεί και στη Μέση Ανατολή, όπου παρατηρούνται οι πιο έντονες κοινωνικές ανισότητες, καθώς μικροσκοπικές μοναρχίες πλουτίζουν από την παραγωγή πετρελαίου, ενώ χώρες 100 εκατομμυρίων κατοίκων, όπως η Αίγυπτος, πασχίζουν να βρουν πηγές χρηματοδότησης δημόσιων αναπτυξιακών προγραμμάτων και επενδύσεων.

Προς έναν δημοκρατικό, οικολογικό και πολυφυλετικό σοσιαλισμό

Ο Πικετί υπερασπίζεται τη δυνατότητα εγκαθίδρυσης ενός δημοκρατι-

κού και ομοσπονδιακού, αποκεντρωμένου και συμμετοχικού, οικολογικού και πολυφυλετικού σοσιαλισμού, ο οποίος θα βασίζεται στη διόρθωση του κοινωνικού κράτους και της προοδευτικής φορολόγησης, στην κατανομή της εξουσίας εντός των επιχειρήσεων, στις μεταποικιακές επανρθώσεις και στη μάχη ενάντια στις διακρίσεις, στην εκπαιδευτική ισότητα και στον προοδευτικό φόρο επί των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, στη βαθμιαία αποεμπόρευση της οικονομίας, στην εγγυημένη εργασία και στο καθολικό αρχικό κεφάλαιο, στη δραστη μείωση των νομισματικών ανισοτήτων και σε ένα εκλογικό και μνησιακό σύστημα που θα πάρει επιτέλους να τελεί υπό την εξουσία του χρήματος. Σημειώνει οστούς: «Θα ήταν παράλογο να υποστηρίξουμε ότι ένα τέτοιο μονοπάτι είναι ευκολοδιάβατο και καλά σηματοδοτημένο [...] Στην πράξη δεν θα είναι ποτέ εύκολο να διακρίνει κανείς τον οικονομιστικό κυριαρχισμό στον οποίο αναφέρθηκε πιο πάνω από τον εθνικιστικό κυριαρχισμό, ο οποίος θεμελιώνεται στην υπεράσπιση μιας συγκεκριμένης ταυτότητας και εγχώριων συμφερόντων που θα θεωρεί ομοιογενή. Θα πρέπει να διασφαλιστεί να διαχωριστούν αυτά τα δύο διαβήματα [...] και να προτείνουμε ένα μοντέλο συνεργατικής ανάπτυξης, που θα βασίζεται σε οικουμηνικές αξίες [...] Η έλευση ενός τέτοιου οικουμηνιστικού κυριαρχισμού απαιτεί επίσης, και κυρίως, την ενεργό συμμετοχή των πολιτών. Μόνο κοινωνικές κινητοποιήσεις που θα εδράζονται σε κινήματα και συλλογικές μορφές οργάνωσης θα μας επιτρέψουν να ορίσουμε κοινωνικούς στόχους και να μεταβάλλουμε τους συσχετισμούς δύναμης». Η πάλη για την ισότητα θα συνεχιστεί στον 21ο αιώνα, βασισμένη στην επικαιροποιημένη ανάληψη των αγώνων του παρελθόντος. Παραφράζοντας κάπως μια περίφημη ρήση του Μαρξ, «οι επαναστάσεις αντλούν την ποίησή τους από το παρελθόν τους».

Θανάσης Μήνας